

TÖRTÉNELMI SZEMLE

A BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

2021

LXIII. ÉVFOLYAM

4. SZÁM

Tringli István
A kikiáltott közgyűlés

Martí Tibor
Aragóniai Beatrix hozománya

Mihalik Béla Vilmos
A Szentszék magyarországi egyházpolitikája a 17. század végén

---

Nagy Ágoston
Kisfaludy Sándor 1831-es beszéde a lengyelek ügyében

Fazekas Csaba
Az 1848-as püspöki kar politikai arculata

Csunderlik Péter
Hanák Péter és a nyugati történettudomány

Erős Vilmos
Az elkötelezett történész

Szerkesztők

TRINGLI ISTVÁN
felelős szerkesztő

FÓNAGY ZOLTÁN, NEUMANN TIBOR, OBORNI TERÉZ, ZAHORÁN CSABA
rovatvezetők

DETRE ANDRÁS
szerkesztőségi munkatárs

Szerkesztőbizottság

MOLNÁR ANTAL
elnök

BORHI LÁSZLÓ, ERDŐDY GÁBOR, FODOR PÁL,
GLATZ FERENC, OROSZ ISTVÁN, PÁLFFY GÉZA,
PÓK ATTILA, SOLYMOSI LÁSZLÓ, SZAKÁLY SÁNDOR,
SZÁSZ ZOLTÁN, VARGA ZSUZSANNA

A szerkesztőség elektromos postája:
tortenelmiszemle@abtk.hu

*Kérjük szerzőinket, hogy kézírataikat
a közlési szabályzatnak megfelelően készítsék el,
amely honlapunkon érhető el:*

<http://www.tti.abtk.hu/kiadvanyok/folyoiratok/tortenelmi-szemle.html>

A 2021-es évfolyam megjelenését
a Nemzeti Kulturális Alap, a Magyar Tudományos Akadémia
és az Eötvös Loránd Kutatási Hálózat Titkársága támogatja

nka
Nemzeti Kulturális Alap

ELKH | Eötvös Loránd
Kutatási Hálózat

ISSN 0040-9634

TARTALOMJEGYZÉK

LXIII. évfolyam, 2021. 4. szám

TANULMÁNYOK

Tringli István A kikiáltott közgyűlés	575
Martí Tibor Aragóniai Beatrix hozománya. Újabb források Mátyás nápolyi kapcsolatainak történetéhez (1474–1476)	605
Mihalik Béla Vilmos A Szentszék magyarországi egyházpolitikája a 17. század végén	631
Nagy Ágoston „Ezen nemes, boldogtalan Nemzetnek sorsa és helyeztetése borzasztó!” Kisfaludy Sándor 1831-es beszéde a lengyelek ügyében	671
Fazekas Csaba Szempontok az 1848-as püspöki kar politikai arculatának meghatározásához	695
Csunderlik Péter A „magyar Schorske”? Hanák Péter és a nyugati történettudomány	711
MÉRLEG	
Erős Vilmos Idolum és realitás. Az elkötelezett történész	727

MÉRLEG

IDOLUM ÉS REALITÁS Az elkötelezett történész

ERŐS VILMOS

Az alábbiakban ismertetendő kötet egy, a Bochumi Egyetemen, 2013-ban tartott workshop alapján készült, amelyet a címben jelölt témakörnek szenteltek a szervezők. A konferencia előadásai nyomán készült könyv viszonylag későn látta meg a napvilágot, így történetelt, hogy a kötetet egy olyan, időközben elhunyt történész emlékének ajánlották, aki a konferencia szervezői szerint ízig-vérig megtestesítette a rendezvény s a kötet címe által sugallt történészi attitűdöt.¹ Georg G. Iggers ő, akiről még bőszégesen lesz szó az alábbiakban, s aki – utószóként – maga is szerepel egy szöveggel a végül megjelent kötetben.

A kötet szerkesztője, illetve a fentebb utalt konferencia egyik fő kezdeményezője, Stefan Berger professzor nem szorult részletes bemutatásra, mivel az *Aetas* 2019-es évfolyamában részletes interjút készített vele jelen sorok szerzője (amely műveinek bibliográfiáját is magában foglalta), illetve a szóban forgó kötet bevezetője is megjelent ugyanott, magyar fordításban.² Az interjú is az Egy elkötelezett történész címet viselte, ami arra utalt, hogy a kötet szerkesztője, Stefan Berger professzor is egyfajta történetírói/történelmi hitvallással közelít e kérdéshez, azaz saját magát is politikailag elkötelezettként tartja számon. Nem lehet ugyanis kétséges, hogy az elkötelezettség itt mindenekelőtt – sőt szinte kizárólag – politikai elkötelezettséget jelent.

Annyit azonban mindenképpen szükséges felidézni, hogy Stefan Berger az utóbbi évek egyik legjelentősebb historiográfiai vállalkozásának, a *Writing the Nation* sorozatnak a kezdeményezője,³ amely a 2000-es évek közepétől kb. egy évtizeden keresztül számos konferencia keretében foglalkozott a címben felvetett kérdéssel, s számos kötetben adta közre ennek eredményeit. A fő cél Stefan Berger és számos munkatársa szerint a modern kori történetírás fundamentumát képező nemzeti alapokon szerveződő, főként európai historiográfiával való szembenézés volt, annak kritikus és összehasonlító, összeurópai keretekben történő, az úgynevezett kis nemzeteket is magában foglaló elemzése és

---

Erős Vilmos, egyetemi docens, Debreceni Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Történelmi Intézet, Középkori, Kora újkor Magyar Történelmi és Segédtudományi Tanszék.

¹ *The Engaged Historian*. Ed. Stefan Berger. Basingstoke, 2019.

² Egy elkötelezett történész. Beszélgetés Stefan Bergerrel, a Bochumi Ruhr Vidéki Egyetem professzorával. [Az interjút készítette: Erős Vilmos.] *Aetas* 34 (2019) 2. sz. 105–109.; Stefan Berger: Történetírás és szerepvállalás – egy szimbolikus kapcsolat. [Ford. Törő László Dávid.] Uo. 142–146.

³ Erős Vilmos: A múlt mint történelem. Elmélkedések Stefan Berger könyve és a *Writing the Nation* sorozat kapcsán. Uo. 148–157.

egyáltalán bemutatása, illetve az, hogy milyen alternatívái voltak, sőt lehetnek a jelenben is ennek a nemzetcentrikus megközelítésnek.

A kötet alapvetően két részre oszlik: az első, kisebb terjedelmű részben a történeti munka és a politikai elkötelezettség teoretikus kérdéseit feszegetik a szerzők (Jörn Rüsen, Martin Wiklund, Kalle Pihlainen, részben Antoon De Baets), míg a második, terjedelmesebb részben inkább esettanulmányok találhatók a kérdéskörrel kapcsolatban. A kisebb terjedelmű teoretikus részhez megjegyezhető, hogy az itt felvetett kérdések természetesen öröktől fogva foglalkoztatják a történészeket, történetírókat, leginkább pedig az, mennyiben egyeztethető össze a történeti elkötelezettség, alkalmanként a politikai szerepvállalás a történetírás, történettudomány tudományos jellegével, azaz például negatívan befolyásolja azt, vagy pedig mindez a történelemmel való foglalkozás esetlegesen szükségszerű velejárója? Itt természetesen felidézhetjük az unos-untalan emlegetett szlogeneket a *sina ira et studior*ól vagy a *wie es eigentlich gewesen*ről, de a történetírás hosszú története világosan bizonyítja, hogy történelmet alapvetően mindig *cum ira et studio* írtak, azaz a történelemnek mindig volt valami üzenete a saját kora számára is, illetve ha nem, akkor érdektelennek, s így nem is igazából jelentős történeti munkának számítottak az így létrejött alkotások.

Viszont éppen ebből a szempontból van némi hiányérzete az első részben az olvasónak, mert annak a megközelítésnek, hogy az igazi történelmi munka politikailag elkötelezett, egyik leginkább releváns filozófiai reprezentánsáról, Benedetto Croceól alig esik szó a kötetben, pusztán Antoon de Baets utal rá röviden két ízben is.⁴

Croce egész filozófiai gondolkodása márpedig alapvetően e probléma körül forog, lényegi gondolatai a prezentizmusról, „etiko-politikai” történetírásról, történelem és krónika különbségéről, abszolút historizmusról, humanizmusról („A történelem mint gondolat és tett”) mind erről szólnak, s mindezt ráadásul rendszerbe foglalva, illetve egy hosszabb, s leginkább Giambattista Vicoval kezdődő, s Georg Wilhelm Friedrich Hegellel szinte tetőző hagyományba állítva. E hagyomány szerint alapvető különbség van természettudomány és történettudomány (Hegelnél természet és szellem megismerése, matematikai és filozófiai igazság) között, s a különbség egyik fő eleme, hogy a természettudomány szubjektum és objektum szembeállítására épít, míg a történelemben (szellemben) nem válik szét a kettő, az ember a történelemben lényegében saját magával áll szemben, szubjektum és objektum nem válik szét élesen egymástól, s tulajdonképpen ezen alapul a történelem megismerhetősége is. Mindennek viszont szerves következménye, hogy a történelemben nincsenek már eleve benne rejlő, pusztán felfedezésre váró és a jövőt előre jelző általános érvényű törvények, mint azt a felvilágosodás, a pozitivizmus és a neopozitivizmus feltételezte, illetve az, hogy a történelem lényegét tekintve nem befejezett, nincs még kész, alakítható, a jelenbeli megismerő, a történész is részt vehet annak alakításában, *horribile dictu* saját képére való formálásában.

Úgy gondolom, hogy egy ilyen jellegű kötetben talán egy külön fejezetet is megérdemelt volna mindennek az összes ellentmondásával bizonyos mértékű körüljárása,

⁴ Crocéhoz lásd újabban Giuseppe Galasso: *Croce e lo spirito del suo tempo*. Roma–Bari, 2002.

hiszen Croce mellett Robin George Collingwood, a szellemtörténet, az angolszász vita számos képviselője, de például Lukács György is behatóan foglalkozott e kérdéssel (mind-ehhez mélyen köthető a szellemtörténet nevezetes Verstehen és Erklärung oppozíciója is), s gondolataik akár egyedi számbavétele számos tanulással szolgálhat, illetve megemlegetné a rész tanulmányok teoretikus színvonalát. Ehhez képest Kalle Pihlainen a kötetben inkább az irodalomból hoz példát minderre. Jean-Paul Sartre-ot emlegeti, aki ugyan filozófus is, de inkább csak irodalmi munkáiban boncolgatja a részleteket – tudomásom szerint a kérdést középpontba állító ismeretelméleti munkája nincs⁵ –, illetve fejti ki, hogy mindezek, azaz az alapvető etikai kérdések felvetésének hiányáért igencsak erőteljesen bírálható a mikrotörténet.⁶

Részben a fentiekhez lenne köthető Antoon De Baets terjedelmes és többfelé ágazó tanulmánya is, amely azt veti fel, hogy a történészek alkalmasak-e bölcs politikusnak, azaz a történelemmel való foglalkozás ellát-e olyan morális tudással (fronézissel), aminek alapján jó, hiteles, a demokratikus értékeket képviselő politikus válik az illetőből. Baets válasza inkább nemleges, de mindenképpen szkeptikus, s példaként egyebek mellett Aleksandr Lukashenko esetét hozza fel (több más, például Franjo Tudjman mellett), aki éppen nem tekinthető az említett értékek letéteményesének.⁷

- ⁵ Benedetto Croce gondolatainak felidézése egyébként azért is tűnik adekvátabbnak a történészi elkötelezettség kapcsán, mert inkább volt történész, mint Sartre, bár a történelmi látószög középpontba állítása utóbbinál is alapvető. Abban egyetérthetünk Antoon De Baets professzorral, hogy a történészi elkötelezettség talán legfőbb tartalma a demokrácia elősegítése lenne. Ebben a vonatkozásban azonban Jean-Paul Sartre-nak komoly defektusai vannak, hiszen az ő demokrácia-„amplitúdójába” olyan diktatórikus rendszerek melletti harcos kiállás is belefért, mint alkalmanként Sztálin, Fidel Castro vagy Mao Ce-tung, s nem véletlenül minősítették többen egyenesen „politikai analfabetizmusnak” De Gaulle-lal szembeni, életre szóló averzióját, aki alapvetően inkább demokrata volt, mint az orosz, a kubai és a kínai kommunizmus vezetői. Crocénál ilyen amplitúdó elképzelhetetlen. Sartre-ra lásd magyarul: Annie Cohen-Solal: *Sartre 1905–1980*. Bp., 2001.
- ⁶ Kalle Pihlainen: *Committed Writing: History and Narrative Communication Revisited*. In: *The Engaged Historian*, 63–78. A mikrotörténetről író Szijártó M. István alapvetően ellentétes Pihlainen értelmezésével, mert szerinte az igazi mikrotörténeti munka lényegi követelménye, hogy valamilyen nagy kérdésre keresi a választ. Szijártóval szemben – egyébként több szempontból inkorrekt recenziójában – Gyáni Gábor joggal kérdezi, hogy mi is az a nagy kérdés, tekintve hogy a mikrotörténet alapvetően a posztmodernhez közel álló pozíció. Szijártó M. István: *A történész mikroszkópja. A mikrotörténelem elmélete és gyakorlata*. Bp., 2014. (Mikrotörténelem 7); Gyáni Gábor: Szijártó M. István: *A történész mikroszkópja. A mikrotörténelem elmélete és gyakorlata*. *Korall* 16 (2015) 60. sz. 151–162.; Erős Vilmos: *Spiritual history/Geistesgeschichte-intellectual history-cultural history-postmodern*. In: *Approaches to Historiography*. Ed. Vilmos Erős et al. Debrecen, 2016. 112. 47. j.
- ⁷ Antoon De Baets: *The Historian-King: Political Leaders, Historical Consciousness and Wise Government*. In: *The Engaged Historian*, 79–117. Antoon De Baets professzor a történészek elleni „bűnselekmények” immár nemzetközi hírű kutatója és a visszaélések elleni küzdelem élenjáró harcosa, tehát szinte minden vonatkozásban megtestesíti az „elkötelezett” történészt. Ugyanakkor a magyar történészek ellen a 20. században elkövetett bűnök felsorolásában számos hiányosság van, például az 1950–1960-as éveket illetően. A holland professzor – persze alapvetően önhibáján kívül, hiszen ennek feltárása és nemzetközi publikálása a magyar történészek feladata lenne – semmit sem tud többek között a Szabó István és munkatársai (Módy György, Borosy András, Für Lajos, Balogh István, Tóth Endre) elleni támadásokról, Módy Györgyék esetében egyenesen Recskre való hurcolásukról, de – számos egyéb mellett – Wellmann Imre, Eperjessy Kálmán és mások parkolópályára tételéről sem. Így viszont az a torzkép adódik munkájából, hogy mintha a rendszerváltás után, s különösen az Orbán-kormányok idején súlyosabb és sokkal nagyobb számú atrocitás érte volna a történészeket, mint Rákosi idején. Ez pedig – nem tagadva a közelmúltra vonatkozó

Amint erről szó esett korábban, a kötet második, nagyobbik felében már inkább esettanulmányok olvashatók a történelmi politikai elkötelezettség problémáit illetően. A szerkesztő, Stefan Berger általában vett intencióinak megfelelően mindezekre jellemző a globális megközelítés, azaz lehetőleg a kisebb nemzetek, valamint az Európán kívüli történetírások képviselői is szóhoz jutnak. A szerzők mindegyike csak a saját nemzetével kapcsolatos problémát tárgyal, így olvashatunk a görög, a lengyel, a kínai, a japán, a brazil történetírásról, történelmi gondolkodásról, illetve történelmi kultúráról. A magyar olvasó számára különös jelentőséggel bírnak természetesen a lengyel történelmi gondolkodással összefüggő fejtegetések. Adam Michnik, Jacek Kuron, Bronislaw Geremek, Karol Modzelewski történészek is voltak, és részt vettek a Szolidaritás és általában az ellenzéki mozgalom tevékenységében az 1970–1980-as években. Különösen az értelmiségi szerep izgatja a szerzőt, Nina Witoszeket, aki részben személyes élményekre épít, mert maga is részt vett mindebben,⁸ pontosabban az a kérdés, hogy a rendkívül magas műveltséggel rendelkező intellektuelek miként ereszkedtek le a néphez, illetve utóbbi miként reagált alapvetően nagyképűnek és távolságtartónak ítélt magatartásukra. Itt megjegyezhető az a szinte az egész kötetre jellemző pozíció, hogy a kötet – nyilván szerkesztői intenciók alapján – szinte csak és kizárólag (Emilia Salvanou kivételével) a baloldali ellenzéki mozgalmak közül válogat még a görög, japán, kínai, brazil példák esetében is. Pedig épp Lengyelország kapcsán kérdezhetnénk, hogy csak baloldaltól legitim-e az ellenzéki pozíció és az így értelmezett politikai elkötelezettség? Hiszen a lengyelrel sok tekintetben párhuzamos magyar helyzetet tekintve nyilvánvaló, hogy ebben a mezőben értelmezhető és értékelhető jó néhány történész tevékenysége a Kádár-rendszer idején, így például Szabó Miklósé, Pető Iváné, Dalos Györgyé vagy az inkább szociológus Magyar Bálinté, Demszky Gáboré (és persze Kis Jánosé, Bence Györgyé, Tamás Gáspár Miklósé). Viszont talán joggal vehető fel, hogy kifejezetten csak a történészek közül hasonló, tehát ellenzéki pozíciót vállalt (s ezért esetenként súlyos retorzióban, akár börtönbüntetésben részesült, de legalábbis szakmai parkolópályára került) Szabad György, Für Lajos, Balogh István, Szabó István,⁹ Antall József, de akár Benda Kálmán vagy Kosáry Domokos is, akik alapvetően nemzeti vagy jobboldali elkötelezettségűek voltak, viszont többé-kevésbé legalább olyan mértékben előkészítői voltak a Kádár-rendszer megbuktatásának, mint baloldali pandanjai.

E résztanulmányok számos vonatkozásban jelentenek újat a magyar olvasó számára is. Így például a két világháború közötti kínai történetírás kapcsán az európai konzervatívizmus és szellemtörténet (Oswald Spengler) hatásáról olvashatunk. Itt szó esik jobboldali interpretációról – persze, de a szerző politikai állásfoglalásában a baloldaliaknak nyújtja a pálmát –, a japán történetírás új irányáról az 1970–1980-as években, amelynek neve lefordítva *New History* volt. Utóbbi európai gyökerekből (*Annales*) táplálkozva és annak

tényfeltárások jogosságát – nem védhető álláspont. Hungary. In: Antoon De Baets: *Censorship of Historical Thought: A World Guide 1945–2000*. Westport [CT]–London, 2002. [The published version of 2002 was updated on 23 September 2019.] Az utóbbi megjegyzés De Baets professzornak egy, a jelen sorok szerzőjéhez írott leveléből származik, aki egyébként személyesen is hozzájárult a szövegére a fenti módon történő utaláshoz.

⁸ Nina Witoszek: *Historians as Dissidents: Intellectual 'Eros' in Action*. In: *The Engaged Historian*, 163–184.

⁹ Lásd mindezekhez pl. Erős Vilmos: *Egy „polgári” történész viszontagságai az 1950-es, 1960-as években*. *Múltunk* 65 (2020) 4. sz. 106–130. (illetve az ott megjelölt irodalom.)

számos munkáját lefordítva új társadalom- és gazdaságtörténeti (valamint kultúrtörténeti és antropológiai) szempontokat applikálva kívánt új utakat törni a hagyományosabb és nemzeti politikátörténészekkel szemben. Igaz itt is viszont, hogy radikális baloldali ideológiai szempontokkal karöltve tette mindezt (részben Eric Hobsbawmot követve és fordítva), amelyben a magyar olvasó számára ma már némileg megdőbbsé a párizsi kommün vagy Lenin iránti intenzív érdeklődés, illetve ezek lényegileg pozitív értékelése.

Új utakat tör mindezek vonatkozásában e rész végén Effi Gazi, Antonis Liakos és Meize Regina de Lucena Lucas, akik brazil és főleg görög esettanulmányaikban részben a film, részben pedig az új médiumok és a történészek, intellektuelek politikai állásfoglalásának lehetőségeit vizsgálják. Antonis Liakos a „Street History” kérdéseit feszegeti, amely egyértelműen a hivatalos történetírás és politika narratíváival szemben fogalmaz meg ellentörténeteket, kizárólag közelmúltbeli görög példák alapján, s tág teret nyit a szakmai normák semmibevételének és az így történő manipulációknak.

Nunc ad fortissimum: a kötet utolsó írása Georg G. Iggersről származik, tulajdonképpen az ő emlékének szentelték a teljes kötetet, a szöveg röviddel halála előtt született. Georg G. Iggersről tudni kell, hogy a nemzetközi historiográfiai kutatások kiemelkedő alakja volt, számos munkája született ebben a témakörben, amelyekről megemlékezik szövegében is, ráadásul jószerével kizárólag ezen a területen kutatott, illetve publikált.¹⁰

Iggers foglalkozott a saint-simonizmus történetével. Talán leginkább elhíresült, de ismertségét mindenképpen megalapozó munkája a *The German Conception of History*.¹¹ Írt összefoglaló műveket a 20. századi történetírás történetéről, cikkeket az *Annales* történet-szemléletéről, a volt NDK történetírásáról, Hayden White elméletéről, illetve életének utolsó szakaszában a globális történetírásról (Q. Edward Wang professzorral) vagy a marxizmusnak a történettudományban játszott szerepéről. Az 1980-as években ő alakította meg a nemzetközi historiográfiai társaságot, többek között Lucian Boiával együtt, valamint annak folyóiratát, az akkor még négynyelvű *Storia della Storiografia*t.

Itteni szövegében Georg G. Iggers elsősorban arról emlékezik meg, hogy mit is jelent számára a történészi elkötelezettség, illetve hogy miként képviselte mindezt egész élete folyamán. Ezek a problémák alapvető szerepet játszottak egész életében, hiszen zsidóként a társadalmi kitaszítottsággal már gyermekkorában is első kézből találkozott, ami végül 1938-ban emigrációjához is vezetett. De Amerikában úgyszintén szembesülnie kellett mindezzel, ahol pályája úgy alakult, hogy napi szinten találkozott a színes bőrűek szegregációjával és diszkriminációjával, ami ellen feleségével, Wilma A. Iggersszel együtt, alkalmanként különböző szervezetek vezető tisztségviselőjeként harcosan lépett fel. Támogatta a vietnami háború elleni tiltakozásokat, az 1970–1980-as években pedig erőteljes szószólója volt a kelet–nyugati párbeszédnek, azaz a szocialista rendszerek és a nyugati demokráciák közötti együttműködésnek. Ez utóbbi nála természetesen elsősorban történész szinten valósult meg, és az NDK történészeivel való kapcsolataiban jelent meg. Az 1990–2000-es évektől kezdődően a globalizmus és a multikulturalizmus támogatója

¹⁰ Iggershez lásd pl. *The Many Faces of Clio. Cross Cultural Approaches to Historiography. Essays in the Honor of Georg G. Iggers.* Ed. Edward Wang – Franz L. Fillafer. New York – Oxford, 2007.

¹¹ Magyarul lásd Georg G. Iggers: *A német historizmus.* Bp., 1988. (Társadalomtudományi Könyvtár.)

volt, ebből vezethetők le a globális szemszögű historiográfia érvényesítésére irányuló törekvései is.¹²

Ehhez az igazán impozáns és többé-kevésbé nyílegyenes, következetes életúthoz és életműhöz kapcsolódva vethető fel persze az egész, a politikai elkötelezettség kérdéseit firtató attitűd egyik legjelentősebb, ha nem a legjelentősebb ellentmondása is, nevezetesen, hogy elég-e pusztán a történelmi politikai elkötelezettség, s mi a biztosíték arra nézve, hogy a történelmes a helyes politikai oldalon áll? Hiszen a történelmes politikai elkötelezettségét vallja, igaz, túlzó mértékben, mind a szélsőjobboldali, mind a szélsőbaloldali politikai propaganda és az ilyen értelemben vett *public history* is.

De egyelőre nem kell ilyen szélsőségekhez fordulnunk, elég, ha a szóban forgó Georg G. Iggers életművén pásztázunk végig, különösen annak emblematisz darabját, a *The German Conception of History* vesszük alaposabban górcső alá.

Ennek elvi alapja az, hogy az 1970-es években különösen nagy hatású *Sonderweg* elméletre építve, azaz az eltorzult német társadalmi fejlődésből levezetve értelmezi és ítéli meg negatívan a német historizmus jelenségét, amelynek fő jellemzői szerinte a normalitás, a természetjog és racionális fogalmi gondolkodás elutasítása, valamint az állam és a hatalmi kérdések középpontba helyezése. A német történészek egy része is nagy felzúdulással fogadta Iggers e művét, s lényegében a mai napig felvethetők ellene alapvető kifogások, így például az, hogy miért tekinti roppant egyoldalúan pusztán ideológiai képződményként az irányzatot, s például a Leopold von Ranke által is megtestesített professzionalizmus jelentőségét miért nem ismeri el. Pedig ez a professzionalizmus fundamentálisan ellentmond Iggers koncepciójának, mivelhogy nem vezethető le ez a nyugatinál elmaradottabb társadalmi viszonyokból, hiszen a Nyugat éppen ezt a rankei professzionalizmust utánozta a 19. században.¹³

De igencsak gyengének minősíthetők Iggersnek A német történelmi eszme hanyatlása és válsága című fejezetei is, melyek Wilhelm Diltheyről, Max Weberről, Heinrich Rickert-ről, Wilhelm Windelbandról, Friedrich Meineckéről, Ernst Troeltschről szólnak. Iggers a szellemtörténet¹⁴ – bár ezt a fogalmat nem használja – ismeretelméletében pusztán irratio-

¹² Georg G. Iggers – Q. Edward Wang: *A Global History of Modern Historiography*. London, 2008. Iggers egyéb munkái közül lásd például Georg G. Iggers: *New Directions in European historiography*. Hanover–London, 1975., Uő: *Historiography in the Twentieth Century. From Scientific Objectivity to the Postmodern Challenge*. Hanover–London, 1997.

¹³ Lásd mindehhez pl. Lajtai L. László: A filozófia, az irodalom, valamint a pozitívista tudományosság szírengangjai és a történelmi diszciplína intézményesülése a XIX. századi Franciaországban. Bevezető. In: *A történetírás mint tudomány. A történelmi hivatás kialakulása a XIX. századi Franciaországban*. Szerk. uő. Bp., 2007. (Atelier Könyvtár) 11–57.; Erős Vilmos: *Modern historiográfia. Az újkori történetírás egy története*. Bp., 2015. 83–128.

¹⁴ A historizmus alapvető irodalmáról áttekintést adok, lásd Erős Vilmos: *Historicizmus és fantomirodalom*. Dénes Iván Zoltán Szeffkú Gyula-monográfiájáról. *Valóság* 60 (2017) 12. sz. 84–96., Uő: *Modern historiográfia*, 153. Ebből az irodalomból kiderül, hogy számos munka alapvetően cáfolja Iggers felfogását, sőt a neves filozófus, Frank Ankersmit szerint a historizmus a posztmodern nyilvánvaló előzményének tekinthető, de például Mannheim Károly is roppant modern jelenséggént értékelte. Tehát ezekben közös, hogy nem a nyugat-európai mintától való „elkanyarodás” ennek a lényege. Még Antoine Prost szerint sem, aki viszont a francia történelmi irodalom, kitüntetetten az Annales-iskola ilyen jellegű elfogultságait vitatta. Lásd mindezekhez egyebek mellett V. F. Aszmusz: *Marx és a polgári historizmus*. Bp., 1973. (Társadalomtudományi Könyvtár); Friedrich Engels-Janosi: *Zum Werden des deutschen Historismus*. In: Uő: *Die Wahrheit der*

nalizmust lát, pedig Dilthey, Windelband, Rickert nézetei, nem beszélve Max Weber ideáltípusáról, jóval közelebb állnak a történetírói, történetkutatói gyakorlathoz, mint August Comte vagy a neopozitivizmus (Karl Popper, Gustav Carl Hempel, Émile Durkheim) elvontan és egyoldalúan törvénykereső elméletei. Nem véletlen, hogy Robin George Collingwood és az úgynevezett angolszász-vita képviselői (Peter Winch, William Walsh, William Herbert Dray, Louis O. Mink¹⁵) hozzájuk kapcsolódnak, belőlük indulnak ki, így hát joggal kérdezhajtuk: hol itt az elkanyarodás?

Hosszasan lehetne sorolni Iggers e művének ellentmondásait, de ellenvetések vethetők fel életművének egyéb vonatkozásaiban is, így például a „nyelvi fordulat” és a posztmodern alapvető elutasításában, sőt annak egyenesen barbárnak való minősítésében, illetve a módfelett kritikusan kezelt NSZK történetírással szemben az NDK történetírás iránti túlzott lojalitásában, amivel mégiscsak elősegítette bizonyos mértékben egy durva és primitív diktatúra legitimálását.¹⁶ A közös mindebben pedig az, hogy Iggers professzor talán túlságosan is érvényesítette mindezekben a kérdésekben politikai-ideológiai állásfoglalását, s létezik a historiográfiának az a nyilván nem egyöntetű, s abszolút kánonként érvényesíthető beszédmódja, amely szerint sokkal többet tudunk mondani az itt fejtegetett historiográfiai fejleményekről.¹⁷

Befejezésként és összegzésként leszögezhető, hogy igazán gondolatgazdag kötetet vehetünk kezünkbe a Stefan Berger által szerkesztett könyv olvasásakor. Nyilván egyfajta blaszfémia lenne hiányokat emlegetni a kötetel kapcsolatban, hiszen itt egy közös, ezután is folytatandó gondolkodás egyik stációjáról van szó. Mindenesetre a kötetet, amint már erről esett szó a korábbiakban, alapvetően jellemzik a Stefan Berger által szerkesztett,

Geschichte. Versuche zur Geschichtsschreibung in der Neuzeit. Wien, 1973. 41–114.; Jörn Rüsen: *Konfigurationen des Historismus. Studien zur deutschen Wissenschaftskultur.* Frankfurt am Main, 1993.; Fulvio Tessitore: *Storicismo e storia della cultura.* Roma, 2003., Uő: *Lo storicismo come filosofia dell'evento.* Roma, 2001.; Federic C. Beiser: *The German Historicist tradition.* New York – Oxford, 2011.; Antoine Prost: *Doze leçons sur l'histoire.* Paris, 1996. [Reprint: 2010.] A közép-európai vonatkozásokra lásd Mikulas Čtvrtník: *Geschichte der Geschichtswissenschaft: der tschechische Historiker Zdeněk Kalista und die Tradition der deutschen Geistesgeschichte.* Hamburg, 2010. Magyar szempontból is külön kérdés a historizmus és szellemtörténet kapcsolata, s az erről szóló irodalom lényegében mond ellent Iggers értelmezésének. Lásd pl. Kornis Gyula: *Történetfilozófia.* Bp., 1924.; Joó Tibor: *Bevezetés a szellemtörténetbe.* Bp., 1935. (Kultúra és tudomány.) Újabban Percz László: *A pozitívizmustól a szellemtörténetig. Athenaeum 1892–1947.* Bp., 1998.; Miskolczy Ambrus: *Szellem és nemzet.* Babits Mihály, Szekfű Gyula, Eckhardt Sándor és Zolnai Béla világáról. Bp., 2001. Iggersnek Ankersmittel való vitájáról lásd Erős Vilmos: *Georg G. Iggers: Historicism. The History and the Meaning of the Term.* *Journal of the History of Ideas.* 1995/1. *Klió* 4 (1995) 2. sz. 10–14.

¹⁵ Lásd mindezekhez például Robin G. Collingwood: *A történelem eszméje.* Bp., 1987.; Louis O. Mink: *A történeti megértés önállósága.* In: *Történetelmélet.* I–II. Szerk. Gyurgyák János – Kisantal Tamás. Bp., 2006. II. 710–730., William Walsh: *Kolligációs fogalmak a történettudományban.* In: uo. 768–781.

¹⁶ Georg G. Iggers: *New Directions in Historical Studies in the German Democratic Republic.* *History and Theory* 18 (1989) Nr. 1. 59–78.

¹⁷ Hozzáfűzhető még mindezekhez, hogy Stefan Berger a vele készült interjúban (Chris Lorenz nyomán) egyfajta „happy eclecticism”-ről, boldog sokféleségről beszél, ami részben oldja az egyébként egyoldalúan a baloldal felé hajló „elkötelezettség” üzenetét. Johan Tollebeek professzor mindezekkel szemben inkább a múlt önmagáért való („for its own sake”) kutatását tekinti történészi hitvallásának, ami persze talán ellenkező szélsőség, s felveti a Nietzsche által felidézett „eunuch” történész képzetét is. Lásd mindezekhez [Erős Vilmos:] *Egy elkötelezett történész, illetve A történetírás antropológiai szemlélete felé.* Beszélgetés Johan Tollebeek belgiumi történésszel. [Az interjút készítette: Erős Vilmos.] *Aetas* 28 (2013) 3. sz. 130–133.

illetve általa írt munkák tulajdonságai, nevezetesen az elméleti és empirikus megközelítés elegyítésére irányuló törekvés, a tanulmányok sok szempontból olvasóbarát jellege, a globális megközelítés igénye, amelynek során a kis nemzetek mellett az Európán kívüli kultúrák történetiszemléleti kérdései is helyet kapnak, valamint egyfajta nyitottság, azaz a szakmán kívüli eszközök használata iránti érdeklődés.

A fentiekben kifejtett vitakérdések akár a kötet erényei is lehetnek, hiszen bizonyítják, hogy valóban releváns kérdéseket feszeget. Ráadásul a kötet szerkesztője, Stefan Berger professzor, ahogy ezt a vele készített interjú is alátámasztja, valóban „elkötelezett” történész, azaz személyében, történeti és egyéb munkáiban is igyekszik megvalósítani az általa itt is kifejtett elveket, amit világosan bizonyított a sorozat, amelybe e kötet is illeszkedik, illetve az általa szerkesztett egyéb történettudományos vállalkozások, a *Writing the Nation* sorozaton kívül is.

CONTENTS

STUDIES

István Tringli <i>The Proclaimed Congregation</i>	575
Tibor Martí <i>The Dowry of Queen Beatrix of Aragon. New Sources about the Neapolitan Connections of King Matthias Corvinus (1474–1476)</i>	605
Béla Vilmos Mihalik <i>The Holy See and the Hungarian Church in the Late Seventeenth Century</i>	631
Ágoston Nagy <i>“The Fate and Situation of This Noble, Unhappy Nation is Terrible!” The 1831 Speech of Sándor Kisfaludy in the Polish Affair</i>	671
Csaba Fazekas <i>Viewpoints for the Characterization of the Political Ideology of the Hungarian Bishops’ Conference in 1848</i>	695
Péter Csunderlik <i>The “Hungarian Schorske”? Péter Hanák and the Western Historical Scholarship</i>	711
REVIEW	
Vilmos Erős <i>Idolum and Reality. The Engaged Historian</i>	727

E számunk szerzői

Csunderlik Péter, tudományos munkatárs, Politikatörténeti Intézet, egyetemi adjunktus, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Történeti Intézet, Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék ● Erős Vilmos, egyetemi docens, Debreceni Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Történelmi Intézet, Középkori, Kora Újkori Magyar Történeti és Segédtudományi Tanszék ● Fazekas Csaba, egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Alkalmazott Társadalomtudományok Intézete ● Martí Tibor, tudományos munkatárs, BTK TTI, Kora újkori osztály ● Mihalik Béla Vilmos, tudományos főmunkatárs, BTK TTI, Kora újkori osztály, egyetemi adjunktus, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar ● Nagy Ágoston, tudományos segédmunkatárs, Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Eötvös József Kutatóközpont ● Tringli István, tudományos főmunkatárs, BTK TTI

(BTK TTI = Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet)

Az egyes számok megvásárolhatóak, illetve megrendelhetőek:

Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet

1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4., B épület 4.44-es iroda

Telefon: +36-1-224-6700/4624, 4626-os mellék

E-mail: bardi.erezsebet@abtk.hu, terjesztes@abtk.hu

Penna Bölcsész Könyvesbolt

(hétköznapokon, 13 és 17 óra között)

1053 Budapest, Magyar u. 40.

Telefon: +36-30-203-1769

E-mail: info@pennakonyvesbolt.hu

A folyóirat teljes évfolyama előfizethető bármely hírlapkézbesítő
postahivatalnál.

Ára: 1000 Ft

Előfizetőknek: 850 Ft

9 770040 963009 2 1004